

DE DOOD VAN DE POSTKOLONIE

STEVEN VAN WOLPUTTE over de herontdekking van Afrika, een zoektocht naar een nieuwe identiteit.

1960 was het 'jaar van Afrika'. Leopoldstad werd Kinshasa, in Zuid-Afrika verving de Rand het Britse Pond, en niet minder dan zeventien voormalige kolonies werden Afrikaanse natiestaten. Het 'officiële' einde van het koloniale tijdperk werd pas afgekondigd op 21 maart 1990, met de onafhankelijkheid van Namibië. Toen, na meer dan een eeuw Duitse en Zuid-Afrikaanse overheersing, werd de voormalige *Kaiserstrasse* het huidige *Independence Avenue*. Maar tegelijk luidden de jaren negentig na de wereldwijde economische recessie aan de jaren tachtig reeds de zwanenzang van de 'post'kolonie. De onafhankelijkheidsbewegingen werden

gedragen door een verstedelijkte Afrikaanse elite. Zij spraken de 'taal van de blanke', hadden een westerse opleiding genoten en hadden zich ingeschakeld in de ideologie van vooruitgang en beschaving. De *évolués* (de naam zegt genoeg) spiegelde zich aan de westerse idealen: zelfbeschikking en emancipatie uit de traditie. Zij zouden hun nieuwe staat bouwen op het geloof in de macht en in een rationeel georganiseerde bureaucratie. Met de onafhankelijkheid werden ook de bestaande koloniale hogere en middenkaders 'geafrikaniseerd'. Hiertoe werd gerekruteerd uit dezelfde, verstedelijkte middenklasse. Maar de verjaagde *expatriés* keerden terug naar hun plantages en de economische wanverhoudingen maakten plaats voor meer subtiele en (cynisch genoeg) meer efficiënte vormen van uitbuiting. De onafhankelijkheid

bleek noodzakelijk voor het bestendigen van de onevenwichtige relatie tussen 'moederland' en 'kolonie', 'kolonisator' en 'gekoloniseerde'.¹ De kolonie was dus dood. Leve de postkolonie? In Centraal-Afrika werd het aanvankelijke optimisme gevolgd door een eerste ontuchtering begin jaren zeventig. Het nationale, moderne project had de hooggestelde verwachtingen niet ingelost. Maar het elan van de Afrikaanse authenticiteitsbewegingen kwam deze aanvankelijke ontgoocheling te boven. Door een herbronning en recuperatie van het eigen 'nationale' culturele erfgoed wou men breken met het negatieve beeld dat de kolonisator Afrika had voorgehouden, en een 'terugkeer' naar de eigen identiteit bewerken een identiteit die dus ook nieuw gecreëerd diende te worden. Tevens moesten

TOMORROW MORNING IN ORDER TO ENSURE THAT THIS INDIVIDUAL IS CONSCIOUS OF ALL PARAMETERS OF HIS

RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994

ren, op zoek naar kunstenaars die in die situatie nog probeerden om dingen te doen. Zo is er 'balletdirecteur' Tharcisse Kalisa Rugano: zijn voorstellingen zijn mengelingen van dans, poëzie, enzovoorts. In het begin heeft hij mee aan de voorstelling geschreven. Sommige van zijn acteurs hebben ons vervoegd. Dorcy Rugamba daar-entegen had horen spreken over dit project en is ons zelf komen opzoeken. Hij had tot dan toe in een absoluut stilzwijgen geleefd. Hij leed, wou niet aan het verleden herinnerd worden. Op een bepaald moment heeft hij tot zichzelf gezegd: 'Ik moet het verleden

opnieuw onder ogen zien, ik moet die mensen opzoeken.' Hij heeft er echt op aangedrongen deel uit te maken van het project.

ETCETERA: Wat betekent deze voorstelling enerzijds in de evolutie van Groupov en anderzijds in het traject van Jean-Marie Piemme?

PIEMME: Dat kan ik nog niet inschatten.

DELUCVELLERIE: Wat het werk van Groupov betreft, zijn er ook de

RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994

FIRST THING IN MORNING TO ENSURE HIS SUPPORT. 13. PEUX CE QUE VEUX. ALLONS-Y.....TO:

ogenachtige verklaringen hebben afgelegd, onder druk of tegen betaling. Ook heeft de internationale druk gespeeld, uiteraard aangewakkerd door het nieuwe Rwandese regime, om van dit eerste proces een voorbeeldproces te maken, en dus de zwaarste straf uit te spreken.

Het Rwanda Tribunaal krijgt trouwens af te rekenen met hardnekkige geruchten over corruptie en wanbeheer tijdens zijn eerste jaren. Een onderzoekscommissie van de Verenigde Naties heeft in grote mate het manke beleid van het Tribunaal bevestigd en enkele topfiguren werden vervangen. Op zes jaar tijd is het Rwanda Tribunaal aan haar derde openbaar aanklager toe: de Zwitserse Carla del Ponte, die ook openbaar aanklager is voor het Joegoslavië Tribunaal in Den Haag. Zij volgt bij het Rwanda Tribunaal de Canadese Louise Arbour en de Zuid-Afrikaan Richard Goldstone op.

HET PROCES KAMBANDA

Vanaf 1997 is het Rwanda Tribunaal erin geslaagd om een aantal sleutelfiguren van het oude Rwandese regime naar Arusha over te brengen, en werden de toonaangevende processen voortgevoerd. Van groot belang, en meteen het paradepaardje, werd het

proces tegen Jean Kambanda, eerste minister van de Rwandese interimregering die na de moord op president Habyarimana, bij het hervatten van de oorlog en tijdens de genocide en de zwaarste moordpartijen de politieke macht had overgenomen. Jean Kambanda werd pas op 18 juli 1997, drie jaar na zijn vlucht uit Rwanda, gearresteerd in Nairobi (Kenia). De verdreven eerste minister had nochtans reeds in december 1994 interviews toegestaan in zijn verblijfplaats in Oost-Zaire en daarin zelf gevraagd om voor het Rwanda Tribunaal te mogen verschijnen.

Tot verrassing van vele waarnemers én van zijn medegevangenen pleitte Jean Kambanda schuldig op de aantijging dat hij medeverantwoordelijk was voor de genocide in zijn land. Op één minder belangrijke beschuldigde na, hadden alle Rwandese beschuldigten tot dan toe onschuldig gepleit. (De Belg Georges Ruggiu, medewerker aan de extremistische Radio Télévision des Mille Collines, pleitte ook schuldig en werd op 1 juni 2000 zonder verder proces veroordeeld tot 12 jaar gevangenschap voor aanzetting tot genocide.)

Jean Kambanda kreeg op 2 oktober 1998 de zwaarste straf

de authenticiteitsbewegingen de motor worden van een inhaalbeweging die Afrika wou inzetten op het Westen. In Zaïre werd deze hernieuwde modernisering samengevat in het programma en de slogan Objectif 80. Men was lid van Mobutu's MPR (*Mouvement Populaire de la Révolution*) van bij de geboorte. Iedereen die het programma van vooruitgang en modernisering ondertekende (vooral de stadsbewoners) was een *citoyen*. En iedereen moest een 'burger' worden. Tijdens de jaren zeventig en tachtig groeit Kinshasa dan ook uit van een koloniale stad van een half miljoen inwoners tot een metropool van meer dan zes miljoen, vooral door de immigratie van jongeren uit de rurale gebieden. De *Recours à l'Authenticité* van de Tweede Zaïrese Republiek ging ook gepaard met het nationaliseren (de zogenaamde

Zairisation) van voorheen blanke mijnen, plantages en ondernemingen. Straten werden herbenoemd, woorden als 'profiteur', 'leegloper' en 'dief' werden uit het officiële vocabularium geschrapt, het gebruik van cosmetica om de huid 'blanker' te maken en het haar te ontkroezelen werd verboden.² Het Afrikaanse erfgoed en de voorouderlijke traditie werden hierbij echter geëvalueerd in westerse termen. Enerzijds was de blanke de verdrukker die men had verdreven. Anderzijds keek men op naar de *expatrié*, wiens kennis en macht men bewonderde, wiens droom (*le nègre blanc*) door de leidinggevende minderheid aan de samenleving als een spiegel werd voorgehouden. De stedelingen benaderden de traditie vanuit het standpunt van de moderniteit: vanuit idealen als zelfverwezenlijking, emancipatie uit de

traditie, en consumptie. Ze waren op zoek naar een Afrikaanse identiteit, verschillend van diegene die hen door de kolonisator werd voorgehouden, maar ze bleven zich met de 'blanke' droom identificeren. Even ambivalent was daardoor de houding tegenover het dorpen en de dorpelingen (*villageois*): de dorpelingen vormde als het ware een stille bedreiging voor de droom van modernisering en vooruitgang (nu niet langer belichaamd in de *évolué* maar in de 'burger' of de *citoyen*). Net als in het koloniale tijdperk beschouwde de 'burger' het dorp als een achtergebleven ruimte van bijgeloof, hekserij, polygamie en het onaantastbare gezag van de ouderen, een anti-ruimte. De Afrikaanse tradities werden na meer dan een eeuw te zijn verbannen en misprezen, herontdekt, maar enkel vanuit een westers perspectief. Men zocht naar

INVOLVEMENT. FORCE COMMANDER DOES HAVE CERTAIN RESERVATIONS ON THE SUDDENNESS OF THE CHANGE O

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA

experimentele projecten, de 'clairières' waarover ik daarnet sprak. Die worden verdergezet, maar wij willen het spoor van de dialoog met de hedendaagse werkelijkheid niet verlaten. De vorm van *Rwanda 1994* is niet experimenteel, maar het is een vreemde, verrassende vorm.

ETCETERA: In het begin hebben we gesproken over een veelheid aan vormen. Drukt precies deze veelheid niet de moeilijkheid uit om over een thema als dit te spreken?

PIEMME: De veelheid aan vormen drukt het feit uit dat er geen 'hoofdtoegang' is tot de voorstelling. Men moet deze gebeurtenis benaderen doorheen partiële vormen die samenvloeien in de voorstelling. Van één enkele vorm die de hele voorstelling draagt, is geen sprake.

DELICUELLERIE: Toch is er een dominerende vorm, die van het koor. *Rwanda 1994* wordt niet geschraagd door een schrijftuur van het fragment of van de collage. In de hedendaagse toneelschrijfkunst >>

4 3

DA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

BARIL/DPKO/UNATIONS NEW YORK FROM: DALLAIRE/UNAMIR/KIGALI FAX NO: MOST IMMEDIATE-CODE CABLE

toegewezen: levenslang. Dan pas komt de buitenwereld te weten dat ook rond zijn proces zeer veel betwisting bestaat. Jean Kambanda is in beroep gegaan en trekt nu zelfs zijn zogenaamde schuldbekenenis in. Met een uitvoerig dossier wil hij bewijzen dat hij volledig misleid werd door de openbaar aanklager en de onderzoekers van het Rwanda Tribunaal en dat hij geen rechtvaardig proces heeft gekregen. In essentie komt zijn betoog erop neer dat hij, als regeringsleider die op dat ogenblik aan de macht was, wél de politieke verantwoordelijkheid voor de genocide mee op zich wil nemen, maar niét de strafrechtelijke verantwoordelijkheid. Volgens Kambanda stond de interimregering destijds onmachtig tegen het geweld in het land. Zij kreeg geen vat op de losgeslagen militieën en op dat deel van de regeringssoldaten dat niet langer klassieke krijgsdaden verrichtte om het oprukkende RPF te bestrijden, maar koudweg onschuldige burgers, zowel Hutu als Tutsi, begon te vermoorden. In één adem voegt de voormalige eerste minister eraan toe dat ook het oprukkende Patriotisch Front (van de huidige Rwandese president Paul Kagame) medeverantwoordelijk is voor de tragedie van voorjaar 1994. Jean Kambanda wou naast zijn bekenenis over zijn eigen (politieke) verantwoordelijkheid, de ruimte om te getuigen, onder meer over

de rol en de verantwoordelijkheid van het RPF. Die ruimte heeft hij van het Rwanda Tribunaal (nog) niet gekregen. Integendeel. De rechters hebben zijn aanvankelijke schuldbekenenis zeer ruïng geïnterpreteerd en hem op grond daarvan strafrechtelijk veroordeeld. Verder klaagt Jean Kambanda aan dat hij geen vrije keuze van advocaat had en dat de beloofde bescherming van zijn vrouw en kinderen er niet is gekomen.

RECHT OP RECHT?

Het verloop van het proces Kambanda is illustratief voor de tekortkomingen van de internationale rechtspleging over het Rwandese drama. Vooreerst gaat alles zeer traag. Het Internationaal Tribunaal voor Rwanda heeft er bijzonder lang over gedaan om op kruissnelheid te komen. Oorzaken hiervoor zijn o.a. het slechte financieel en personeelsbeheer en het te snelle personeelsverloop van onderzoekers en openbaar aanklagers.

Ten tweede heeft het Tribunaal van meet af aan af te rekenen gehad met druk van het nieuwe regime in Rwanda. Het regime van Kagame legt er zich maar node bij neer dat het Tribunaal niet in Kigali is gevestigd, en dat het voor meer bevoegd is geworden dan voor 'daden van genocide'. De noodzakelijke samenwerking

bronning terwijl men zich tegelijk van de bron afsneed, men zocht naar een 'eigen' zelf dat echter louter in negatieve termen werd gedefinieerd.

ÉTAT SORCIER

Wat men doorgaans bestempelt als de 'postkolonie' is wezenlijk de zoektocht van het Afrikaanse, verstedelijkte middenveld naar een eigen identiteit. Na de onafhankelijkheid leven voornamelijk de bewoners van de stad of de Afrikaanse 'burgers' achter met een verminkt en tegenstrijdig zelfbeeld: ze ontleenden hun identiteit aan hun migratie naar de stad en het 'moderne' leven, maar dit betekende tegelijk dat ze hun eigen geschiedenis, hun eigen herinnering, hun eigen onderbewuste dienden te verloochenen. De naam van de ideologie van moderniteit en beschaving van 'verblanking'. Pogingen om hun culturele, voorouderlijke erfgoed te integreren in het leven in de stad, waren tot

mislukken gedoemd. Ze omarmden een ideaal (de belofte van een betere toekomst) en zelfbeeld dat eigenlijk weinig meer was dan de negatieve projectie van het westerse 'zelf'. Mede hierom lijkt het alsof de postkoloniale natiestaat en machthebbers dit moderniteitsideaal parodiëren, in een burleske en groteske overdrijving van de koloniale erfenis.³ De Afrikaanse geschiedenis is, net als de Europese, een geschiedenis van continuïteit-in-verandering, waarin invloeden van andere tradities en andere beschavingen voortdurend worden geïnterpreteerd en geïncorporeerd. De tegenstelling 'traditioneel' versus 'modern' stamt uit de koloniale periode: het is een ideologische tegenstelling die zowel vroeger als nu voortdurend wordt ontkracht in het dagelijkse leven. Ook de 'postkolonie' is geen ondubbelzinnig of enkelvoudig gegeven. Het is een veelvoudige arena met vele dimensies. Hierbij komt dat Afrika enkel een geografische entiteit is. Vaak is de enige

band tussen de (post)koloniale natiestaat en haar onderdanen het feit dat ze zich (toevallig) beroepen op hetzelfde grondgebied. In grote delen van Afrika lijkt de staat (de bureaucratische staatsvorm geërfd uit het koloniale tijdperk) zich te hebben teruggetrokken of is, daar hij niet bij machte bleek de voorgespiegelde welvaart te brengen, door de bevolking naar het achterplan verdrongen. De postkoloniale machthebbers eigenden zich niet alleen de attributen (zoals het luipaardvel) en prerogatieven van de gewoonterechtelijke machthebbers toe, maar speelden ook in op de verbeelding van hekserij. Zij lieten zich leiden door de onmiddellijke bevrediging van de eigen behoeften net zoals de heks in de collectieve verbeelding zich overgeeft aan kannibalisme en incest, aan het 'eten' van de eigen verwanten. Daarom wordt de staat, op zijn beurt, nu ook gepercipieerd in termen en metaforen die aan deze verbeelding van de antiorde

HEART OF THE INFORMANT TO COME CLEAN WITH THIS INFORMATION. RECCE OF ARMED CACHE AND DETAILED

RWANDA 1994

RWANDA 1994

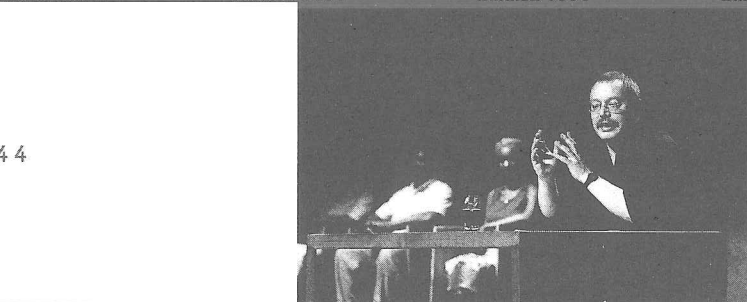
RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

4 4

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

12-xxx-xxxx INMARSAT: FAX NO: 011-xxx-xxxxx

SUBJECT: REQUEST FOR PROTECTION OF INFORMANT

zijn er schitterende voorbeelden van die manier van schrijven, zoals Heiner Müller. Maar er zijn ook heel wat voorbeelden waarbij men een vraagteken kan plaatsen. Soms geeft het gebruik van het fragment of de collage de indruk: 'Het is complex, dus gebruiken we een fragment.' Zo blijft men op de oever van de complexiteit staan, zonder zich 'erin te gooien'. Op die manier neigen vele collage- en fragmentteksten naar gemakzucht. Misschien zijn wij niet ver genoeg gegaan, maar we hebben alleszins geen collage gemaakt van dagbladartikels, van fragmenten uit getuigenissen, met een beetje

tussen Kigali en Arusha/Tanzania (de standplaats van het Tribunaal) verloopt moeilijk. Op de kwaadste momenten dreigt de Rwandese regering zelfs met de sluiting van het bureau van de openbaar aanklager, dat zich in Kigali bevindt, of met het weigeren van visa aan de onderzoekers van het Tribunaal. Toch hangt het aan die samenwerking af of er ook een degelijke rechtspleging aan plaatsvinden, d.w.z. of de onderzoekers van aanklager én verdediging vlot toegang krijgen tot de Rwandese getuigen 'op het terrein', of de veiligheid van die getuigen (tegen en voor de aanklaagde) verzekerd blijft, of de (dikwijls westerse) onderzoekers überhaupt op een veilige manier hun werk kunnen doen op Rwandese grondgebied, enz. De openbaar aanklager heeft zich de laatste maanden bijzonder verzoenend opgesteld tegenover het regime in Kigali, op het kruiperige af. Toch wordt het almaar duidelijker dat het dit regime niet in eerste instantie te doen is om een eerlijke en correcte rechtspraak, maar om de volledige uitschakeling van al wie met het vorige regime te maken had, ook wie géén bloed aan de handen heeft, en dus om de handhaving van zijn macht.

een derde probleem is dat het Tribunaal bij aanvang alleen enkele lokale machthebbers van voorjaar 1994 heeft aangepakt. En zelfs

dan verloopt er bijzonder veel tijd tussen de arrestatie en het begin van het proces. Sommige processen van arrestanten uit bijvoorbeeld 1995 zijn nog altijd niet begonnen. Toen de 'grote vissen' dan toch naar Arusha werden overgebracht vanaf 1997 vooral leden van de interimregering uit voorjaar 1994 en hoge militaire functionarissen slaagde de openbaar aanklager er aanvankelijk niet in om voldoende harde bewijzen te verzamelen omtrent hun strafrechtelijke verantwoordelijkheid om de processen te kunnen laten starten. Het voorbeeldproces tegen de eerste minister van die interimregering, Jean Kambanda, is daarenboven zoals aangegeven op een sissert uitgelopen, omdat hij zijn aanvankelijke schuldbekenenis heeft ingetrokken en in beroep is gegaan tegen zijn veroordeling. Het is nu afwachten hoe de volgende 'grote' processen zullen verlopen.

Verder heeft het Tribunaal veel aan geloofwaardigheid ingeboet door tot nog toe geen enkel lid van de andere strijdende partij van voorjaar 1994 aan te klagen, het RPF. De meest objectieve onderzoekers in het wetenschappelijke en journalistieke milieu zijn het er ondertussen, na ruim zes jaar, wel over eens geraakt dat ook de huidige Rwandese machthebbers rechtstreeks verant-

zijn ontleend. De vertegenwoordigers van de staat zijn niet langer leiders maar tovenaars: de staat (*l'état sorcier*) 'verslindt' zijn eigen onderdanen en wordt geleid door 'de politiek van de buik'.⁴ De bevolking heeft daartegenover nieuwe, 'glokale' organisatievormen bedacht die in belangrijke mate de functies van de staat (zoals rechtspraak, de organisatie van de economie, ordehandhaving,...) hebben overgenomen.

Zowel tijdens de koloniale als postkoloniale periode was er protest. Protest wordt in de archieven enkel opgeslagen indien er sprake is van gewapend verzet, 'rebellie' of 'insubordinatie'. Er werd echter ook 'stille weerstand' geboden. Tijdens het apartheidsregime bijvoorbeeld vormden de zionistische gezingskerken in Zuid-Afrika één van de krachtigste (zij het 'stille') uitingen van verzet. Zij brachten geen gewapend protest, maar richtten zich op het helen van de won-

den die door het regime werden geslagen. Zij boden hun volgelingen een identiteit die niet werd bepaald door hun uitsluiting uit de 'blanke' wereld. Het verzet van het volk kan ook de vorm aannemen van het groteske overdrijven, van ironie en parodie. Na de genocide van 1904-1908 van het Duitse rijk op de OvaHerero van Centraal-Namibië, begonnen de mannen zich te kleden in militaire uniformen. Zij organiseerden zich als het ware als een 'parodie' op het keizerlijke leger, met rangen en onderscheidingen. De vrouwen maten zich een overdadige 'Victoriaanse' klederdracht aan naar het 'voorbeeld' van de Duitse missionarismevrouwen. Toen de Duitse troepen eenmaal verslagen waren door de Zuid-Afrikaanse (in 1915), groeide deze 'parodie' uit tot een sociale en politieke beweging (de *Otruppa*, van *Truppe*) die, door een dicht netwerk van onderlinge bijstand en solidariteit, in staat was weerwerk te bieden aan de nieuwe bezetter

en later aan het apartheidsregime. De OvaHerero stichtten ook een eigen kerk, die elementen uit de voorouderlijke traditie versmolte met elementen uit de christelijke. Maar door Pretoria werden de *Otruppa* beschouwd als folklore en daarom als ongevaarlijk. Door de vooronderstellingen van het Westen te gebruiken onttrokken de bewoners van het Afrikaanse continent zich zo aan de controle van de kolonisator. Deze 'techniek' wordt ook vandaag vaak toegepast bijvoorbeeld in de ontmoeting met westerse toeristen. Maar deze 'parodie' bevestigde (ironisch genoeg) enkel het beeld van het 'traditionele' Afrika.

We kunnen stellen dat de 'postkolonie' in de eerste instantie de zoektocht inhoudt van de Afrikaanse stad naar een eigen identiteit in het licht van de westerse spiegeling. Deze identiteit was echter gevangen tussen het ideaalbeeld van 'moderniteit' en de projectie van de ontkenning ervan in het dorp, in het

PLANNING OF RAID TO GO ON LATE TOMORROW. POSSIBILITY OF A TRAP NOT FULLY EXCLUDED, AS THIS MA

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA

muziek, enz. Ik vind niet dat dat de manier is om het gevecht met deze 'reële materie' aan te gaan.

PIEMME: De veelheid aan vormen is voor ons niet hetzelfde als een heleboel vormen in een hoed te werpen, te schudden en dan te hopen dat daar een voorstelling uitkomt. Als het moeilijk is om een berg te beklimmen, dan moet je verschillende pistes uitproberen. Die pistes leiden tot gedeeltelijke resultaten. Pas als je al die pistes samenbrengt, krijg je een beeld van de berg. Ik vind niet dat deze

voorstelling aanvoelt als een hoopje fragmenten die dooreen gemeten zijn. Er is een constructie aanwezig, maar dan één die de verschillende vormen articuleert, een constructie in de tweede graad, een samenvoeging van vormen.

COLLARD: Binnen de duur van de voorstelling en het parcours van de toeschouwer, doet deze veelheid aan vormen een beroep op een veelheid aan waarnemingswijzen. Voor de toeschouwer is er de sensibiliteit, de rede, de muziek, het onbewuste, enz. Doordat we de

4 5

>>

DA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

ATTN: MGEN BARIL ROOM NO: 2052 TOTAL NUMBER OF TRANSMITTED PAGES INCLUDING THIS ONE: 2 1

woordelijk zijn voor op z'n minst een paar tienduizend moorden op onschuldige burgers in de loop van het jaar 1994. (Daarbij laten we de misdaden door het RPF voor en na het jaar 1994 buiten beschouwing, vermits het Rwanda Tribunaal daarvoor niet bevoegd is). Daarenboven menen toonaangevende analisten binnen en buiten Rwanda dat het RPF zelfs een zekere verantwoordelijkheid draagt voor de moorden door de extremistische milities op de Tutsibevolking. Het Front heeft immers wetens en willens de oorlog hervat terwijl het goed op de hoogte was van de kwetsbaarheid van de Tutsibevolking in het binnenland. Getuigen binnen het Patriottisch Front, die intussen het nieuwe Rwanda uitgevlucht zijn, vertellen dat volgens de toenmalige strategische plannen om na de aanslag op president Habyarimana na enkele dagen het land te veroveren, de dood van enkele honderden Tutsiburgers als aanvaardbaar beschouwd werd. Toen de snelle veroveringstocht niet verliep zoals gepland, heeft volgens die getuigen de leiding van het RPF de Tutsibevolking van het binnenland bewust opgeofferd aan de moordende milities van het oude regime, om koste wat het kost de macht te veroveren. Dat is wel gebeurd, maar slechts 100 dagen en één miljoen doden later. Als deze analyse geheel of zelfs maar gedeeltelijk klopt, is

dat van fundamenteel belang bij een eerlijke internationale rechtspleging over 'Rwanda 1994', en vooral bij het achterhalen van wat er echt gebeurd is in voorjaar 1994. Maar aan dit soort diepgravende rechtspleging is het Rwanda Tribunaal in Arusha nog lang niet toe.

Een laatste probleem met de rechtspraak van het Tribunaal is dat het principe van het 'vermoeden van onschuld', dat cruciaal voor een rechtvaardige rechtsgang, op dit ogenblik in Arusha weinig gerespecteerd wordt. De moderne rechtspraak is er immers op gebaseerd dat voor de rechtbank bewezen moet worden dat de beschuldigde zich aan specifieke misdrijven heeft schuldig gemaakt. Het kan nooit de bedoeling zijn dat de beschuldigde moet bewijzen dat hij of zij zulke daden niet verricht heeft. Wanneer op persbezoek gaat bij het Tribunaal (zoals ikzelf in juli 2000) stelt nochtans meteen vast dat in de ogen van de kaderleden van het Tribunaal alle beschuldigten als 'génocidaires' beschouwd worden: als schuldigen aan volkerenmoord. Elke nuance daarbij de overweging bijvoorbeeld dat de waarheid over de Rwandese genocide veel complexer is dan de schuld of onschuld van een paar tientallen beleidsvoerders, wordt daarbij met enige min-

traditionele erfgoed. In die zin veranderde er weinig na de dekolonisatie. De postkolonie nu ten grave gedragen. Meer nog dan vroeger verandert 'Afrika', soms vreedzaam, soms gewelddadig. Dit geweld heeft echter minder te maken met de etnische tegenstellingen (de 'stammentwisten' in het koloniale discours) die de westerse media gretig uitvergroten, maar meer met het geweld en het trauma van het koloniale verleden. 'Etniciteit', immers, is een uitvinding van de koloniatoren die strikte scheidslijnen vastlegde daar waar de grenzen tussen verschillende bevolkingsgroepen eerder vloeibaar en veranderbaar waren. Etniciteit (de kunstmatige creëering van etniciteit, opgetekend in officiële documenten en vastgelegd in landkaarten) was ook één van de steunpilaren van het apartheidsregime. Eén van de eerste beleidsplannen van het nieuwe Rwandese bewind na het trauma van 1994 was het uitvaardigen

van nieuwe identiteitskaarten zonder vermelding van *etnie*. Zo wordt na de kolonie nu ook de postkolonie afgeschud: ze maakt plaats voor een nieuwe identiteit die voornamelijk wordt gekenmerkt door hybriditeit. In de ware geest van het 'postmodernisme' worden elementen uit verschillende tradities in het dagelijkse leven met elkaar gecombineerd. Het is echter nog onduidelijk waarheen dit eclecticisme Afrika zal voeren. Het markeert zowel het einde van een tijdperk, als de mogelijkheid van een nieuw begin: de heruitvinding van Afrika.

¹ In dit verband kunnen we bijvoorbeeld wijzen op de cynische en perverse redenering om ontwikkelingsgelden te koppelen aan het 'respect voor de mensenrechten', of het *ecolonialisme van de top van Rio in 1992*.

² Zie René Devisch (1994), *De Gebroken Spiegel. Kinshasa's breuk met het Westen*, in: *Streven* 61 (11): 994-1008. Hij beschrijft deze periode en de hedendaagse gevolgen ervan in de *Kongolese hoofdstad*.

³ Zie Achille Mbembe (1992), *Provisional notes on the postcolony*, in: *Africa* 62 (1): 3-37.

⁴ Zie Bernard Hours (1985), *L'Etat sorcier. Santé publique et société au Cameroun*. Paris: Editions L'Harmattan, en Jean-François Bayart (1989), *L'Etat en Afrique. La politique du ventre*. Librairie Arthème Fayard.

A SET-UP AGAINST THIS VERY VERY IMPORTANT POLITICAL PERSON. FORCE COMMANDER TO INFORM SRSG

RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994

veelheid aan vormen konden 'uittesten', met verschillende reacties van het publiek tot gevolg, konden we soms intuïtief aanvoelen welke vormen nodig waren. Op sommige ogenblikken kon de muziek de tekst 'aflossen'. Na het getuigenis van Yolande bijvoorbeeld is alleen nog maar zang mogelijk op het toneel. Spreken kan dan niet meer, er is alleen muziek. Dat heeft ook te maken met de duur van de voorstelling en de complexiteit van het onderwerp. Het doet op een niet eenvoudige manier een beroep op ieder van ons. We hebben allemaal onze weerstanden - wij hebben ook de onze gehad

tijdens het werkproces.

ETCETERA: Sommigen onder jullie zijn vooraf naar Rwanda geweest. Anderen, zoals Jean-Marie Piemme en scenograaf Johan Daenen niet. Vanwaar dit verschil?

PIEMME: Er waren allerlei redenen om er niet naar toe te gaan. De belangrijkste voor mij was dat ik me niet op mijn gemak voelde bij een dergelijke reis. Het heeft iets van een 'kruisweg', en daar had ik

RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994 RWANDA 1994
FORCE COMMANDER PUT IN CONTACT WITH INFORMANT BY VERY VERY IMPORTANT GOVERNMENT POLITICIAN.

chtiging van tafel geveegd. Uit de uitspraken van de rechters en het verloop van de processen blijkt helemaal niet dat zij een nimmer inzicht hebben verworven in het precieze verloop van de Rwandese tragedie van voorjaar 1994. In die zin ook al is het maar dat het Tribunaal nog maar aan de eerste processen toe is rijft dit (voorlopig) internationaal een gemiste kans.

ONNSCHULD? SCHULD?

In het Rwandese dossier blijkt het bijzonder moeilijk om dat noodzakelijke 'vermoeden van onschuld' staande te houden, zowel voor onderzoeksrechters als voor journalisten en mensenrechtenonderzoekers. Dat heeft wellicht te maken met het trauma dat wat alle 'Rwandawatchers' hebben opgelopen door de gruwelijke moordpartijen van voorjaar 1994.

agranter voorbeelden hiervan vinden we dus bij het Rwanda Tribunaal in Arusha, bij de processen in Rwanda zelf waarvan in de inleiding sprake was, maar ook bij de aangekondigde processen voor het Belgische Hof van Assisen (de dossiers Ntezimana, Miganiro, Mukangango en Kizito). Herhaaldelijk zijn deze beschuldigen in de pers en in dossiers van een overigens onbetrouwbare mensenrechtenorganisatie 'veroordeeld' voor daden die zij zelf

steevast blijven ontkennen. Het wordt nu afwachten of de volksjury van het Hof van Assisen voldoende afstandelijkheid zal bewaren om het dossier op zich te beoordelen, en hoe de verdediging die openbare veroordelingen zal gebruiken om de rechtsgang te betwisten.

Hierbij dient ook verwezen naar het onderzoek naar de aanslag op het vliegtuig van president Habyarimana op 6 april 1994, volgens de oprichters van het Rwanda Tribunaal het feit dat de burgeroorlog en de genocide heeft ontketend. Ondanks interessante nieuwe aanwijzingen dat het RPF mogelijk verantwoordelijk is voor die moordaanslag, weigert de openbaar aanklager van het Internationale Rwanda Tribunaal vooralsnog om het dossier te openen. Het argument dat dit onderzoek niet tot de bevoegdheden van het Tribunaal behoort is echter zeer betwistbaar. Het lijkt erop dat ook in dit geval de druk vanuit Kigali té groot is om de confrontatie te wagen.

CIJFERS EN FEITEN

Ter afsluiting enkele precieze gegevens over de huidige stand van zaken in Arusha. In totaal behandelt het Rwanda Tribunaal